

*De första
spermierna
fångade på bild:
Är de på väg in i
eller ut ur ägget?*

Redan vid början av 1000-talet fanns det (kanske) funderingar över vilket som kom först: kycklingen eller ägget. Eller kanske spermierna?

MEDICIN HISTORISK *paus*

Medicinhistoriska
ögonblicksbilder,
i form av en kort text
till en bra bild,
välkomnas!

»Medicinhistorisk paus«
Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm

Redaktör:
Kristina Räf

Q—den praktfulla anfangen ovan, ur ett verk från början av 1000-talet, har väckt ett visst medicinhistoriskt intresse. Är den uttryck för en tidig fråga om vilket som kom först, kycklingen eller ägget? Och är det spermier som slår en ring runt det hela?

Praktfull handskrift

Men först en bakgrund:

Bilden är hämtad ur Hillinus-Codex, en praktfullt illuminerad handskrift tillverkad mellan åren 1010 och 1020 som nu förvaras vid domkyrkobiblioteket i Köln. Det var domherre Hillinus som hade inbjudit sina anförvanter, bröderna Purchardus och Chuondradus från benedik-

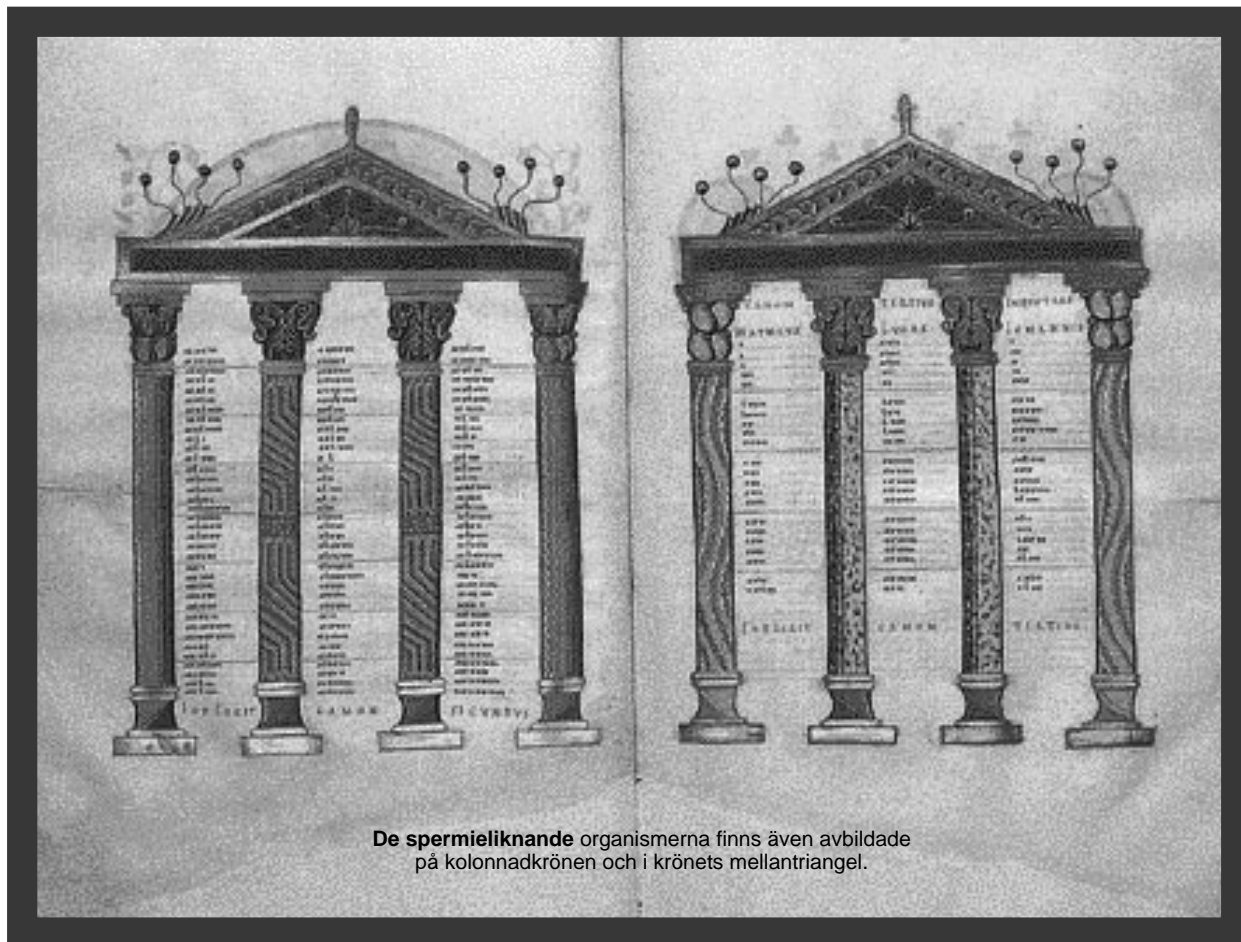
tinklostret Reichenau, till Köln och övertalat dem att utföra arbetet med kodexen.

Verket är ett evangeliarium på 211 pergamentblad och innehåller förutom de fyra erkända evangelierna tolv kanontavlor, prologer, förklaringar och ett antal illuminationer.

En av dessa, den praktfulla anfangen Q i första ordet *quoniam* till Lukas evangelium, har väckt ett visst medicinhistoriskt intresse.

Allt levandes början

Bokstaven ser ut att innehålla en fågel stående på en svamp inuti ett ägg omgivet av åtta spermieliktande organismer. Reimar Kohnz [1] ansåg sig se i denna miniatyr ett ägg med

De spermielikhande organismerna finns även avbildade på kolonnadkrönen och i krönets mellantriangel.

äggula och vita, en örncyckling i äggulan samt åtta i ägget inträngande spermier. Han menade att anfangen var en symbol för att allt levande har sin början i ägg och spermier.

Eftersom spermier inte kan ses med blotta ögat resonerade Kohnz att naturforskande läkarmunkar hade lyckats bygga ett mikroskop och vinna kunskap om spermier och deras funktion. Övertygad om riktigheten i sin uppfattning slutade han sin artikel med orden:

»Fürwahr, es gibt mehr Dinge zwischen Himmel und Erde, als eure Schulweisheit sich träumen lässt.»

År 1973 publicerade Harold Speert bilden, med förmodan om att kunskap om ägg och sperma hade

funnits men tillåtits gå förlorad långt före Leeuwenhoek [2].

Olika tolkningar

Bilden frestar till olika tolkningar. Hypotesen om spermier får man nog se som ett fantasifoster. De förmodade spermierna tycks inte försöka tränga in i ägget utan tvärtom komma därifrån. Likartade organismer påträffas även på kolonnadernas krön i två av handskriftens tolv kanontavlor.

På domkyrkobiblioteket i Köln anses det att fågeln eventuellt är en vildand och de omgivande ornamenten sporangier, företrädesvis från ormbunkar [Lenz RF, pers medd till Dietrich Assmann, 1999]. Ornamenten

i handskriftens målningar består bl a av stiliserade bilder av fåglar och växter.

Erkki Hakulinen

f d 1:e bibliotekarie,
Karolinska institutets bibliotek
och informationscentral,
Stockholm

Referenser

1. Kohnz R. Mikroskopie im Mittelalter. Eine seltsame Entdeckung. Münchener medizinische Wochenschrift 1958; 100: 1395-6.
2. Speert H. Iconographia gynaetrica: a pictorial history of gynecology and obstetrics. Philadelphia: Davis, 1973: 204, Figur 6-32.